

İKTİDAR VE MÜKEMMEL DEVLET ¹

ORWELL'İN BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT VE HUXLEY'İN YENİ DÜNYA ADLI ESERLERİNDE AKSETTİRDİKLERİ HAYAL KIRIKLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yazan : Martin **KESSLER**

Çeviren : Mete **TUNÇAY**

Müteveffa Lord Keynes, bir konuşmasında iktisatçı meslekdaşlarını, «medeniyetin değil, medeniyet imkânının mütevellileri» ² diye tasvir etmişti. Böyle yapmakla da, Aldous Huxley ve George Orwell'in netice itibarıyla söyledikleri gibi, Victoria çağının gerçek bir evlâdı olduğunu göstermişti. Çünkü, yirminci yüzyılın başlıca özelliği, «medeniyet imkânı» için maddî gereklerin elde bulunmasıdır. Orwell'in Golstein'i (Trotsky), «Makinaların ortaya çıkmasıyla» diyor, «kafası işleyen kimselerin düşündükleri ilk şey, sefalete ve dolayısıyla insanlar arasındaki eşitsizliğe son verileceği olmuştur.» ³ Huxley'in *Yeni Dünya*'sında, Nâzım Vahşi'ye «medenî bir insanın gerçekten hoş olmayan bir şeye tahammül etmesinin gerekmeceğini» ⁴ anlatıyor. Orwell, 1984 ün oligarşik komünizmini istihsal için istihsale ve Huxley, *Yeni Dünya*'sını istihlâk için istihlâke dayandırırken, ikisi de aynı öncülden - yani, ilmin istihsal meselesini hallettiğinden - hareket etmektedirler. Gerçekten, pek de uzak olmayan geleceğin bu hükümdarlarının, fenomen olarak verimli bir istihsal mekanizmasının yarattığı fazlalıkları eritmek için seçtikleri vasıtalar, iktidarlarının anahtarlarını vermektedir.

1. Power and the Perfect State, *Political Science Quarterly*, 1957, Vol.: LXXII, No. : 4, s. 565 - 577. Bu makalenin dilimize çevrilerek dergimizde yayınlanması için kendilerinden izin istediğimiz *The Academy of Political Science* 19 Ocak 1959 tarihli mektuplarıyla dileğimizi kabul etmişlerdir. Teşekkür ederiz.

2. Council of the Royal Economic Society'de yaptığı bir konuşmadan. R. F. Harrod, *The Life of John Maynard Keynes*, (London, 1951), s. 193.

3. George Orwell, *Nineteen Eighty - Four*, (New York, 1949), s. 190. Bu eser, - bazı kısaltmalarla - dilimize çevrilmiştir. 1984, Çevirenler : V. Turhan - S. Tonguç ; Işık Kitapları No.: 5 İstanbul, 1958.

4. Aldous Huxley, *Brave New World* (New York, 1946), s. 284. Bu eser de dilimize çevrilmiştir.

Yeni Dünya, Çeviren : Orhan Burian ; M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercüme, Yeni Amerikan Edebiyatı : 2, Ankara, 1945.

Böylece, istihsal konusu, Huxley ve Orwell'in tasvir ettikleri bolluk iktisadının bir sonucu olmakta ve onların kötümserliği, herşeyden çok, bundan ileri gelmektedir. İnsan, tanrının krallığını yeryüzünde ilk aramağa başladığından beri, mükemmel devletin resmedicileri (*cartographers*), zamanlarının büyük bir bölümünü, utopyanın tebalarına, mükemmelliğin tadını çıkarmak vasıtalarının nasıl sağlanacağı sorusuna ayırmak zorunda kalmışlardır. Malların istihsaline ilmi tatbik etmekle, mevcut gelir ve mülkiyet haklarını yeniden bölüştürmekle, «pahalı» ve müsrif ihtirasları ortadan kaldırmakla, son beş yüzyılın utopyacıları, erkek ve kadınların saadetin son derecesini yaşayacakları mükemmel bir toplum kurmayı ümid etmişlerdi. Onların bu düşünceleri, mevcut hükümdarların akılsızlık ve kötülüğü yüzünden böyle bir duruma erişilemediğini de kastediyordu.

Utopyaçıların çok kere ahlâkçılar oldukları ve ahlâklarının da, insan eti ve kanı konusunda biraz muhafazakâr olmaktan daha ileri olduğu doğrudur. Fakat, teni isteyerek riyazata sokmayı savunan zahitler de degillerdir. Bu sebebledir ki, utopyacı eserlerin tekrar yazılmaya başlaması, kilisenin lâikleştirildiği onüç ve ondördüncü asırlardan önce olmamıştır. Gerçekten ondokuzuncu asrın sonlarında hızla çabuklaşan ilmî buluşların temposu, daha bayağı (*vulgar*) utopyacıları, mükemmel topluma sadece, o zaman emrinde olacak garip ve şaşırtıcı düzenlerin terimleri içinde bakmaya heveslendirmişti. Jules Verne, H. G. Wells ve bütün ötekilerin kâhince romanları, daha çok yahut daha az ölçüde, Yeni Dünya'larını, ilmin insanların emrine vereceği maddî yararların ve rahatlıkların terimleri içinde büyülemiştir. Böyle bir bolluk çevresi içindeki hayatın mahiyeti, ya (Jules Verne'de olduğu gibi) bir yana bırakılmış ya da Wells'in ilk kitaplarında olduğu gibi bütünüyle ateşli kelimelerle anlatılmıştır.

İlim, hayal'i olan'a (çok kere programdaki zamanından önce) çevirirken, utopyaya varmak için kalan engellerin aşıldığı - ya da dünyanın az gelişmiş memleketlerinde aşılakta olduğu ortaya çıkmaktadır. «Geçinme Engeli» nin, her zaman için hakkından gelinmediği, tabii doğrudur. Malthus çıkmazı (*dilemma*) muhtemelden, iktisadî yayılmayı sınırlayıcı bir faktör olmaya (ama belki «daha yüksek bir seviyede») devam edecektir. Gerçekten, sınırsız isteklere karşı sınırlı kaynakların tatbik edilmesinin insanın zekâsına meydan okumaya devam edeceğine inanmak için, her sebep vardır. Fakat - ve bu, önemli bir fakat'tır -, Huxley ve Orwell'in ikisine göre; ısrar, kaynakların mutlak yahut izafî artışından (yani, istihsal ve bölüştürme konularından) kalkıp, sınırsız isteklerin sınırlandırılması, kontrol edilmesi veya «yol gösterilmesi» ne geçecektir. Siyaset sanatı, mideden ruha taşınacaktır.

Sonuç olarak, mevcut tâbi olma ve olunma (*super, sub - ordination*) sistemleri, bir deniz değişmesi gibi değişeceklerdir, ve Huxley ile Orwell'in öteki yazılarına bakılırsa ⁵ şimdiden değişmektedirler. Bu yazarların ikisi de, modern ilmin, gelecekteki élite'lere *status quo*'yu «dondurmak» imkânını verecek yanlarıyla, (Huxley; Pavlovcu biyoloji, öjenlik ve nar-kotik, Orwell; elektronik haberleşme vasıtaları ve kibernetik ile) ilgilenmişlerdir. Şimdiye kadar, siyasî cemiyetin élite sınıfı, iktidarında güvenlik duyamamıştır; istihsal, savaş, oy verme ve entrika tarzlarındaki (toplumun cinsine göre) değişiklikler, hep onu tehdit etmiştir. Pareto'nun élite'lerin dolaşımı (*circulation*) «kanun»u ⁶ siyasî yapı bütün zamanlar için, hava sızdırmayacak gibi mühürlendiğinden işlemiştir. *Status quo*'nun karşı gelinmez, apaçık dinî ve müessesevî müeyyidelerle bağlandığı Hindistan ve Çin bile, sonunda sosyal yapılarının yeniden kurulmasına boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Gerçekten, - Karl Popper'in faydalı terimini kullanalım ⁷ - mutlak olarak «kapalı cemiyet», sadece hükümdarların ve onlardan çok ideologlarının hülyalarında mevcut olmuştur. Çünkü, bir kişiye yahut sınıfa iktidarı atfetmek başka şeydir, bu iktidarı kullanmak başka şeydir ve sonsuz derecede daha güçtür; onu, mutlak olarak kullanmak imkânsızdır (daha doğrusu, şimdiye kadar imkânsız olagelmıştır). «Kral yanlış yapamaz» sözü, onbeş ve onaltıncı yüz yıl hukukçuları tarafından, kralın pratikte, doğru yahut yanlış olsun yapabileceği nisbeten pek az şeyin bulunduğu bir zamanda geliştirilmiştir. Modern bir demokratik devletin müessir kuvvetiyle karşılaştırılırsa, en mutlak Rönesans tiranı, gölgeden başka bir şey olmaz. Halkın tasvibine dayanan yirminci yüzyılın demokratik devleti, dikkatle sınılandırılmış gücüyle şunları yapmaya muktedir: 1) Kütle orduları toplayıp kurmak, 2) Malların ve fertlerin dış ve iç münasebetlerini müessir olarak düzenlemek, 3) Dilediği nisbette vergi koymak ve toplamak, 4) Emirlerini hemen o an yaptırmak, ve saire gibi. Devletin hukukî iktidarının (mümkün olan herşeyin bulunduğu) fiilî iktidarından hiç de az olmadığı, çağdaş totaliter ülkelere gelince, siyasî cemiyetin tarihinde mutlak iktidarın mutlak icrasına en yaklaşmış durumla karşılaşırız. Huxley ve Orwell'in anlattıkları pek de uzak olmayan istikbalin cemiyetinde ilim, devletin iktidarını «mutlak olarak mutlak» yapacak; insan ise, - satirist Huxley'e göre mesuliyetten sevinçle kurtularak, ahlâkçı Orwell'e göre ferdî seçme iradesinden kederle mahrum kalarak - bu iktidarın hemen tatbik edileceği bir toplum yaratacaktır.

⁵. Bilhassa, Orwell'in *Such, Such Were The Joys* (New York, 1953), ve Huxley'in *Science and Peace* (London, 1946) adlı eserlerine bakınız.

⁶. Vilfredo Pareto, *Mind and Society* (New York, 1935).

⁷. Karl Popper, *The Open Society and Its Enemies*, (Princeton, 1950).

Huxley ve Orwell'in «distopya» larından hatırdâ tutulacak önemli husus, herhangi bir hissi yaşamaktan yahut hâkim (ve Orwell'de durmadan değişen) müracaat çerçevesinin dışında, herhangi bir hüküm vermekten mahrum, mükemmelen bozulabilir (ve dolayısıyla, mükemmelen önceden hazırlanabilir) bir insan tabiatı ortaya koymalarıdır. Objektif hakikat sahasında, ferdî ayniyet böylece tamamen tahrip edilir yahut tamama yakın olarak tahrip edilir; tamama yakın diyoruz, çünkü, romantik ruhlu olduklarından Huxley ve Orwell'in her ikisi de, araya istisnalar koymuşlardır. Bu, esasında âciz olan âsilerden bir teselli çıkarıp çıkaramayacağımızı, ileride yapacağımız daha etraflı bir tartışmaya bırakalım. Şimdi, Pareto'nun kanununu apaçık nakzetmeğe muvaffak olan, *Yeni Dünya'nın ve Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'ün* tekniklerine dönelim.

Bir Teknik Meselesi : Vasıtalar :

Yeni Dünya ve 1984 hükümdarlarının, iktidarlarının «teknoloji» sini - ve bu iktidarlarını kullanma tarzlarını (teknik) - tahlil ederken, ne Huxley'in ne de Orwell'in, günümüzün fazla sanayileşmiş memleketlerinde mevcut olandan daha ileri bir teknoloji seviyesi iddia etmediklerini, insan sıkıntıyla fark ediyor. Meselâ, muhtemelen hiç mevcut olmayan bir «Büyük Kardeş» in, ona tabî olanların hayatlarının hususî ve umumî her tarafını kontrol etmesini mümkün kılan, Orwell'in televizyon ekranları, şimdiden, kalite kontrolü maksatlarıyla sanayide, daha iyi muhabere temin etmek için askerî teşkilâtlarda ve trafik suçlularını takip etmek için de devlet polisinde kullanılmaktadır. Bunun gibi, Huxley'in «uykuda öğretim» metodları, devlet akıl hastahanelerimizde (farklı gayelerle olsa da) hipnoterapi ve narkosentez adları altında tatbik edilmektedir. Hakikaten, modern jenetik metodlarını insanlara uygulamakta - Nazi Almanya'sında buna teşebbüs edilmesine rağmen - henüz muvaffak olmamakla beraber, hayvanlar üzerindeki başarılarımız, - hele, eğer Huxley'in hiç de uzaktan bulup getirmiş olmadığı, cinsiyetsiz ve sunî «kuluçkalama» kehaneti tahakkuk ederse - insanlarda da eşit derecede tatminkâr neticeler alabileceğimizi farzetmeyi, hiç değilse makûl kılmaktadır. Henüz, hiç bir sinema yahut televizyon mekanizması, «duy - gör - dey» in «ayı postu heyecanları» nı göstermeğe muvaffak olamamışsa da, *rollercoaster*⁸ binişleri yapıyormuşuz hissini yaratmak başarılıdır⁹. Hayali kuvvetli bir filmci «Smellorama»¹⁰ adını verdiği yeni bir sistemin patentini alalı çok olmadı.

⁸. **Roller - Coaster** : Avrupa ve Amerika Luna Parklarında görülen, içine binilen küçük arabaların, sert iniş - çıkışlı ve virajlı raylar üzerinde süratle hareket etmeleri şeklindeki bir eğlence.

⁹. Kastedilenin üç buutlu film (Sinerama) olduğu anlaşılıyor.

¹⁰. **Challenge**, Kasım 1953, s. 64'e bakınız.

Bunun gibi misaller, *Yeni Dünya* yahut *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* de bulunan hemen her ilmî metod veya teknik düzen için zikredilebilir. Tabii her iki halde de, 'élite'in iktidarının anahtarı, sadece dolayısıyla teknoloji'ye dayanmaktadır. Sınaî teknolojinin (ve bilhassa bu teknolojinin sosyal ve ekonomik sonuçlarının) mutlak iktidarın icrasını *mümkün* kıldığı şüphe edilmeyecek bir hakikat olmakla beraber, - Huxley'in apaşıkâr yaptığı gibi - teknolojik tekâmül ile teknolojinin sosyopolitik gayeler için fiilî kullanılışındaki artış arasında, zorunlu bir korrelâsyon bulunduğu inanmak için sebep yoktur.

Esasında, teknoloji ve ilmin tatbiki, bu iki kitabın iktidar tekniklerinin, ancak küçük (ama son derece önemli) bir bölümünü teşkil etmektedir. Teknoloji sadece, mevcut sosyal yapının süreli olarak dondurulmasını hedef edinen işlemsel (*operational*) bir felsefenin gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Böylece bu romanlarda, bilhassa edebî ve pedagojik tesir yaratmak için kullanılmıştır. Meselâ, istihlâk için istihlâk üzerine uzun bir tartışmadan ise, Manialı Golf, Yürür - Merdivenli Duvar Topu ve bu gibi şeylerin bir tasviriyle karşılaşırız. Güdümlü bir hedonizmin siyasî tesirlerinin teferruatlı bir tahlilinden ise, «Soma» nın «duygördey» in' koku ve renk organlarının hoş hikâyelerini buluyoruz. Teknolojiye temasın daha da vasıtalı olduğu ve tesir yaratmak için satir'den çok realizmin arandığı Orwell'de teknoloji nadiren hoş a gidici ve - Julia ve Winston'ın gizli odalarında televizyon ekranıyla keşfedilmeleri gibi - bir iki halde de düpedüz korkutucudur. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü kendimize bu kadar yakın bulmamızın sebebi, Orwell'in tasvir ettiği istihsal için istihsal ve polis - devleti tipi diktatörlüğün, hemen tamamıyla yaşanmış tecrübemize dahil olmasıdır. Bir bolluk iktisadına ve mutlak bir psikolojik şartlamaya dayanan, bir istihlâk için istihlâk diktatörlüğü ile - bunun, Birleşik Devletler gibi memleketlerde daha mühim tehlike haline girmesi mümkün olmakla beraber hiç bir tarihî tecrübemiz yoktur.

İşlemsel bir siyasî felsefenin, müessiriyet gibi tamamen pragmatik bir gayenin dışında, gayesi olamaz. Nitekim, distopyanın meşrutiyetini ispat etmeleri istenildiğinde, *Yeni Dünya*'da Mustafa Mond ve *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te O'Brien'nin ikisi birden, «İşliyor» diyorlar; gayenin ne olduğu sorulduğunda da, ikisinin birden istikrar ve nizam - yahut daha az kibar bir dille, mevcut iktidar münasebetlerinin idame ettirilmesi - terimleri içinde cevap vermeleri gerekiyor. Gerçekten Mustafa Mond kendisini Vahşi'ye mazur gösterirken, mutlak olarak şartlanmış insanların saadetine işaret ediyor, («her istediklerini elde ediyorlar ve elde edemeyeceklerini hiç istemiyorlar») ¹¹, fakat, saadet *Yeni Dünya*'nın bir ida-

¹¹ Huxley, *Brave New World*, s. 264.

me vasıtası olarak (tersine değil) telâkki edildiğinden, romanın bütünü içinde, bu fuzulî kalıyor. O'Brien'e gelince ; o, Winston'a iktidarının icrasını meşru göstermek zahmetine bile katlanmıyor. Ona göre, iktidar kendi kendisini meşru kılar.

Huxley ve Orwell'in apaçık gördükleri gibi, böyle bir işlemsel iktidar görüşünün tazammun ettiği hususları, ileride, bu iki romanın ortaya çıkardığı ahlâk sorularını tartışacağımız zaman ele almak üzere bırakalım. Şimdi, *Yeni Dünya* ve *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün dayandığı siyasî felsefenin muayyen talî gayelerinden bazılarına dönelim. Muntazam olsun diye, bu talî gayeleri ve onları tahakkuk ettirmek için düşünülmüş yolları, iki roman için ayrı ayrı tasvir edeceğiz. Tedahüller oldukça da (talî gayeler seviyesinde enderdir), onlara işaret etmeye çalışacağız.

Önce Huxley'in romanını alalım. Onun gayesi, besbelli satirik olduğu için (bana pek başarıyla gerçekleştirilmiş görünmüyor. Örneği, yedi uzun sayfada çoğu cümle cümle, Mustafa Mond'un anneliğinin ahlâksızlığı üzerine bir dersi ile, Lenina'yla Fanny arasında serbest cinsî hayat vazifesi üzerine, banyo odasında geçen bir konuşmanın yerleştirildiği III. üncü bölüm), Huxley'in teknikleri *cum grano salis*¹² alınmalıdır. Onunki, olabilecek olanın bir karikatürüdür. Bununla beraber, uzun vadede olarak, - bir bolluk iktisadına dayanan - bu karikatürün tazammun ettikleri, «liberal» Batı toplumu için, Orwell'in korku, baskı ve yoksulluğa dayanan ve tarihen daha çok bilinen azınlık diktatörlüğünden, belki de daha korkutucudur.

Yeni Dünya'nın, şuur seviyesinde olduğu kadar, şuur altında da mutlak derinliğine şartlama ile güdümlü bir istihlâk iktisadı olan başlıca iki talî gayesi birbirilerine yakından bağlıdır. İstihlâkin, yalnız istihlâk etmiş olmak için olması değil, fakat cemiyette fiilen mevcut mallara karşı bağlanması da esas olduğundan ; istikrar ve tatmin, arzın (iktisadî ve siyasî manâda) «kaprisli» ve durmadan değişen bir talebe göre ayarlanmasındansa, talebin tamamiyle standartlaştırılması sayesinde sağlanabilir. Fakat, nihaî tahlilde bu, ancak beşerî menfaat telâkkileri ve emeller üzerinde mutlak bir kontrol icrasıyla yapılabilir. Huxley, insanların sunî olarak kütle halinde istihsalini mümkün farzederek, İç Londra Kuluçkalama ve Şartlama Merkez'ini (Şiarı : Topluluk, Benzerlik, İstikrar) doğum şöyle dursun, ilkahtan bile önce çalışmaya başlatabiliyor. Böylece devlet, insan varlığının tam şartını kontrol edebilecek bir durumda oluyor. Hayat tamamen, devletin bir hediyesi haline geliyor.

¹². *Cum grano salis* : Lâtince «bir tutam tuzla» demektir. (= Kaydı İhtiyatî)

Yalnız hayat değil, saadet te öyle. Huxley, Batı'daki sınıflar cemiyet hakkında en manidar tenkidini, zannederseniz; hayatın *summum bonum*¹³ olarak saadetin şuurla peşinden koştuğumuzu anlatırken yapmaktadır. *Yeni Dünya*'nın tragedyası, (döküm hatalarının neticesi olan Bernard ve Helmboltz ile, «canlı doğuran» bir ananın çocuğu olan ve bu sebeble de hesaba girmeyen Vahşi müstesna) herkesin mesud olmasıdır. Mustafa'nın izah ettiği gibi, devlet tebalarına saadet temin edebilir; bu hediye üzerinde - her hediye olduğu gibi - bir fiyat etiketi varsa, kime ne? Huxley'in istihza ile gösterdiği gibi, sadece bir Vahşi, bedbaht olmak hakkını iddia ediyor.¹⁴

Bu yalnız, «hakikî» saadette «sadece» tatmin olmuşluğun arasındaki farka dair, derin görünen beylik lâflarla halledilecek bir semantik meselesi de değildir. *Yeni Dünya*'da, ilâhî tatminsizlik, «pervanenin yıldız hasreti» söndürüldüğü ve bilhassa devletin her (şartlanmış) arzuyu tatmin etmek lûtfunda bulunduğu için, sadece tatmin olmuşluk, hakiki saadettir. Sanayileşmiş (Batı menşeli) dünyanın hâkim içtimaî refah idealinin tehlikesi - devlet eliyle ya da öteki müesseseler vasıtasıyla olsun, yahut şahsî gayretlerle olsun - bu idealin tahakkuk edebilir olmasıdır. Bu belki, *Yeni Dünya*'daki gibi mutlak olarak tahakkuk edebilir değildir, fakat insan isteklerinin körlenmesine ve sahasının tahdidine kifayettir. İnsan arzularının (hiç değilse Huxley'in romanının dışında) sınırsız olduğu doğru olmakla beraber, - bir iki nadir istisnanın dışında - bu arzuları tatmin etmek ihtirasının böyle olduğundan şüphe edilebilir. Muayyen bir asgarî saadet seviyesi temin edildikten sonra, aramızdan ne kadarımız, daha fazlasını ele geçirmek için, kendimizi tehlikeye koyarız.

Böylece, âzalarının saadeti, *Yeni Dünya*'nın istikrarını sağlamakta (alışmış olduğumuz şekle, bu bakımdan çok daha yakın olan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün aksine) en önemli tek faktör olmaktadır. Başka kelimelerle; saadet iktidarın bir tekniği haline gelmektedir. Cemiyet insanları (mesud olmalarına izin vermekten ziyade) mesud etmekte ve *status quo*'ya bu suretle alıştırmaktadır.

Bunu; 1) cinsiyeti üremeden mutlak olarak ayırmak ve böylece insan davranışının en büyük değişkenlerinden birini ortadan kaldırmakla; 2) arzuları, aksülamelleri ve davranış modellerini standartlaştırmakla - bu anlamda, Huxley'in biyo - psikolojik homojen tip (Alfa, Delta, Gamma) «sı-

¹³. *Summum bonum*: Lâtince «en yüksek iyilik» demektir. (= Hayrı Alâ).

¹⁴. Huxley, *Brave New World*, s. 288.

nıfları» na jenetik tefriki, iş bölümünün ötesinde başka bir işe doğrudan doğruya yarar görünmüyor; bolluk iktisadı, kabiliyet farkları icab ettirebilir, ama müstakar ve «mesud» cemiyet bu farklar olmazsa daha iyidir (Gamma'ları Epsilon'lardan ve Epsilon'ları Gamma'lardan daha iyi olduklarına inandırmak bir sürü fazladan iştir;) 3) Bütün mümkün sukutu hayalleri ortadan kaldırmak fikriyle, bütün tatmin yasaklarını ve bütün ızdırap kaynaklarını yok etmekle; ve 4) Bütün tatminleri, cemiyete ve mümkün olan her yerde, tabiat ve şahsî zekâdansa, bolluk iktisadına dayandırmakla yapar.

Görülebilecektir ki, teknoloji, bu talî gayelerin her birinin gerçekleşmesinde esas olmakla beraber, ferdî saadette içtimaî istikrar arasındaki bu sentezin, üzerine dayandığı kıymet hükümleri kadar mühim değildir. İleride bunun üzerinde daha çok duracağız.

Şimdi, ilk bakışta, bize çok daha yakın gelen bir kâbusa benzeyen 1984'e dönelim. (Huxley'in bir 1946 Önsözünde bir tek asrın terimleri içinde konuşmasına rağmen «bu zaman fasılası içinde, kendimizi parçalanıp ortadan kalkmaktan koruyabilirsek»¹⁵ Yeni Dünya esasında altı yüz yıl sonrası için düşünülmüştü.) *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün dehşeti çok daha doğrudan doğruyadır, çünkü Orwell'in tasvir ettiği cemiyet neviyle hepimizin (şükredelim ki çoğu dolayısıyla) tecrübemiz vardır. O sadece, yirminci asır totalitaryanizminin siyasî prensiplerinin mantikî neticelerine kadar götürülmesiyle yirminci asrın totaliter devletinin mutlaklaştırılmışıdır. Bir kötümser *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün *Yeni Dünya*'nın tek çaresi olduğunu müşahede edebilir.

1984'ün Hayat verici siyasî prensibi nedir? Korku, sefalet ve baskı; görmüş olduğumuz gibi, hayat verici prensibi, her şartlanmış arzunun hemen tatminiyle saadet sağlamak olan *Yeni Dünya*'nın ters yüzü. Orwell'deki ahlâkçı, bütün bunlarda çok barizdir. Çünkü, eğer devlet iktidarını devam ettirebilmek için, inkâr, tazyik ve tahrif mecburiyetinde ise, inkâr, tazyik ve tahrif edilecek bir şey var demektir. Eğer devlet, insanı bozmak mecburiyetinde ise, başlangıçta insan bozuk değil, demektir. *Yeni Dünya*'nın aksine *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'teki devlet, insan varlığının şeraitini kontrol edemez. Sadece, varlığının istikbalini şartlayabilir. Hayat hediyesinin yerine, devlet - iktidarına ciddî bir tahdit olan - ölüm cezası verebilir.

Çünkü, Orwell insanın (sevdiği bir tabirle) esas «ulvîyet» inin daima büyük bir inancı olmuş ve bu inancı onu hiç bir zaman, hattâ tüberkülozdan hastalanmış ve çökmüş olarak, son ve en derinden kötümser ro-

¹⁵. *Ibid.*, s. xix.

manını yazmak üzere Hebrides'e çekildiği zaman bile terketmemiştir. Winston Smith'in (alelâde olmayan İngilizce, Churchill'e ve alelâde olan İngilizce, Smith'e telmih eden bir isim) netice itibarıyla mahvedildiği doğrudur, çünkü en kuvvetli adam bile yeni devlete mukavemet edemez. Fakat başkaları çıkacaktır. Onlar da tabii ezileceklerdir, fakat Aşk Vekâletinin hücreleri ve işkence odaları hiç boş kalmayacaktır. Âsilerden çoğu, Parsons ve Ampleforth gibi, istemeyerek ve kendilerine rağmen devlete karşı gelenler olacaklardır. Ama ehemmiyeti yok, kurtarışın artık mümkün olmaması halinde bile, insan yine de kurtarılmaya lâyık olacaktır. Orwell, insana - tabii insana yahut medenî insana değil, «kadından doğmuş» ve «günleri endişeyle dolan insana» - karşı Batılı imanını sonuna kadar muhafaza etmiştir. Daima bir hümanist kalmıştır.

Maamafih bu, Orwell'in iyimserliğinin de genişliğini gösterir. Çünkü, insan 1984'de kurtarılamazsa da, kurtarılmaya lâyık olmaya devam edecektir. Okyanusya nüfusunun yüzde seksen beşini teşkil eden ve telescreen'lerle düşünce polisi tarafından sefaletlerinin tadını çıkarmak için serbest bırakılan *proleterler* ayaklanmayacaklardır. Winston, hatıra defterine «eğer ümid varsa», diye yazmıştı, «proleterlerden vardır»¹⁶ fakat Orwell, orta sınıftan bir Batılı sosyalist olarak, elleriyle çalışanların ahlâk üstünlüğünü inkâr etmeğe gönülsüzlüğüne rağmen, Winston'a böyle ümidleri ezdirmiştir. Winston aynı yere, «Şuur sahibi oluncaya kadar» diye kederle yazıyor, «onlar baş kaldıramayacak, baş kaldırına kadar da şuur sahibi olamayacaktır». Onları şuardan uzak tutmak, devlet için güç değildir. Devletin sadece on dokuzuncu asır kapitalistlerinin mutedil baskı tekniklerini tatbik etmesi, proleterlerin «kendilerine ananevî bir tarz gibi gelecek bir hayat şekline... Zihinlerinin ufkunu dolduran ağır beden işi, eve ve çocuklara bakmak, komşularla küçük kavgalar, bira ve herşeyin üstünde kumar»¹⁷ a dönmelerine kifayet eder. 1984 Totaliter devletin bütün gücü, sadece bakiye yüzde on beşe, Hakikat (propaganda ve sanat), Sulh (harp), Aşk (kanun ve nizam), Bolluk (iktisadî işler) Vekâletlerindeki büroları dolduran parti âzalarına tevcih edilmiştir. İsyanın müstakbel namzetleri olanlar, bunlardır.

Modern baskı diktatörlüğünün temel problemi, tam istihdamı sağlamak ve aynı zamanda, bu diktatörlüğün istinad ettiği kısıntıları muhafaza etmektir. Malların istihsalini tahdit etmenin bir hal çaresi olmadığı açıktır, çünkü tembellik ve kasdî iktisadî atalet siyasetinin tevlit edeceği mahrumiyetler besbelli lüzumsuzdur ve içtinab edilmez bir şekilde isya-

¹⁶. Orwell, *Nineteen Eighty - Four*, s. 69.

¹⁷. *Ibid.*, s. 20 - 21.

na yol açarlar. Diğer taraftan, (hiç değilse eski - moda meliorist ¹⁸ Orwell için) hayat standartlarında sınaî teknolojinin kapasitesi ölçüsünde, bütünüyle bir yükselme, hiyerarşik bir diktatörlüğün devamlı mevcudiyetini devletin baskı yapmak için müesseseseleşmiş âletlere dayanması sebebiyle imkânsız kılacaktır. (Öbür yandan Yeni Dünya, kendi kendisini düzenleyicidir. Sınaî teknolojinin iş bölümü ihtiyacının dışında, Alfa, Beta, Epsilon tefriki «mesud» diktatörlüğün devamı için siyasî bakımdan lüzumsuzdur. Meselâ, Mustafa Mond, hakikaten lüzumsuz bir şahıstır.)

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'te baskı diktatörlüğünün bu çıkmazı, beylik bir tarzda, yani harple halledilmiştir. İstihsal etmiş olmak için istihsalin diğer tarzları (heykellerin faydasız istihsalı, isteyerek tahrip, yağmacılık, istifçilik), aynı gayeyi tahakkuk ettirebilmekle beraber, psikolojik bakımdan tatminkâr değildir. Harp yalnız, «aksi takdirde, kütlelerin fazlasıyla müreffeh ve dolayısıyla uzun vadede fazlasıyla akıllı olmalarında kullanılabilir maddeleri; parçalamak, stratosfere fırlatmak, yahut denizin derinliklerine gömmenin bir yolu» ¹⁹ değildir, aynı zamanda Çift düşünüşün en iyi tatbik edilebileceği bir hissî hava hazırlar. Netice olarak kitabın üç üstün - devleti, - Okyanusya (Kuzey ve Güney Amerika, Britanya, Atlantik adaları, Avusturalya ve civarıyla Güney Afrika), Avrasya (Avrupa ve Asya'nın çoğu) ve Şarkasya (Çin, Moğolistan, Tibet, Japonya ve Pasifik adaları) - birbirine karşı devamlı harp halindedir. İttifaklar değişir durur. Harpler, kuvvetli hisler yaratırlarken, fiiliyatta az zarara sebep olur ve çok kere, gayrimeskûn hudut boylarıyla yüzen kâlelere inhisar ettirilir. Üstün - devletlerden hiçbiri, diğer ikisinin ittifakıyla mağlûp edilemeyeceği ve (her devlet iktisadî bakımdan kendi kendisine yeter olduğundan) maddî manâda döğüşme sebebi kalmadığı için; harpler, üç devletteki hâkim élite'lerin psikolojik olarak kabul edilir tarzda hayat standartlarını yükseltmeden mekanizmanın istihsalini harcamalarını mümkün kılan sunî teknikler olmuşlardır.

Maamafih, baskı diktatörlüğü için, bu istihsal etmiş olmak için istihsal tarzının bütün faydalarını tahakkuk ettirmek, - 1984'e takaddüm eden bir keşif - «Çift düşünüş» olmadan mümkün olamazdı. Orwell'in ortodoks heretik ²⁰'i Goldstein'in tarif ettiği gibi, «Çift düşünüş, insanın birbirini nakzeden iki kanaate aynı zamanda sahip olması ve ikisini de kabul etmesi demektir». ²¹ Çift düşünüşsüz parti işleyemezdi. Çünkü, parti mü-

¹⁸. Meliorist : Dünyanın daha iyi olmaya temayül ettiğine ve insanın, onun iyileşmesine yardım edecek kuvveti olduğuna inanan, demektir. Optimist (= İyimser) den farklıdır.

¹⁹. Ibid., s. 190 - 191.

²⁰. Heretik : Umumiyetle kabul edilmiş bir fikre muhalefet eden.

²¹. Ibid., s. 215.

nevverinin yalan söylediği zaman, hem hakikati tahrif ettiğini bilmesi, hem de aynı zamanda kendi yalanına hakikaten inanması esastır. Tarihin mecrasına hâkim olmak, ancak bu şekilde mümkündür. Partinin objektif hakikatin mevcudiyetini zımnen inkâr ederek, onu «değiştirmesi», ancak bu şekilde mümkündür. Meselâ, tarihin devamlı olarak tahrifi, (Winston'un işi tarihe geçmiş beyanları, partinin günlük siyasetine uyacak şekilde tadil etmektir) ferdin objektif hakikatle alâkasını tamamiyle kesmek yolundaki küllî teşebbüsün, ancak bir kısmıdır. Orwell'in idrak ettiği gibi, iki kere ikinin dört ettiğini söylemek hürriyeti, bir bakıma en esaslı hürriyettir. Winston, sonunda beyni - yıkanarak iki kere ikinin beşe eşit olduğuna inanırken - samimiyetle inanırken - Orwell, insanı, hakikatin hiç bir zaman hâkim olmamakla beraber, sebat edeceği ve insan şuurundan daima beyinyıkamak yolu ile çıkarılmak zorunda kalınacağı intibayıyla bırakıyor. Yenidil, Çift düşünüşü teşvik etmek için tasarlanmış, 1984 ün lisansı bile, bir kere işlendikten sonra, «cürüm» ü tenkil etmeğe muktedir olabilirse de, Düşüncecürmünün ortaya çıkmasını tamamiyle durdurmaya muvaffak olamayacaktır.

Sonuç : Bir Ahlâk Meselesi

Umumiyetle sosyal ilimciler ve hususiyetle siyaset teorikleri arasında, kıymet suallerini ihmal etmek ve olan üzerinde ısrarla durmak moda olmuştur. Tabiat ilimlerinin geleneği ve sanayi cemiyetinin seyyaliyeti, bu temayülü teşvik etmişlerdir. Bu, bir bakımdan akla uygundur. Siyasî davranış üzerine bir ahlâk hükmü, eşyanın gerçek mahiyetinde, hiç değilse kısmen *ex post facto* ²² olmalıdır. «Olmalı» teorileri geliştirmek, «olan» ın amprik bilinmesine dayanmadıkça, faydasızdır.

Gerçekten, siyaset fenomeninin «objektif» bir incelenmesine dayanmayan, sağlam bir siyaset teorisi kurmanın imkânsız olduğunda pek az şüphe vardır. Bununla beraber, böyle bir inceleme, kendiliğinden bir siyaset teorisi ortaya çıkarmaz. Çünkü, En iyi devlet şekli nedir? Kim idare etmelidir? Bir devlet nasıl idare edilmelidir? gibi temel sorulara cevap vermez. «Objektif» siyaset ilimcileri, tarih tecrübesi terimleri içinde, siyasî müesseselerin geçmişte nasıl ortaya çıkıp işlediklerini anlatarak genellemeler yaparken, esasında hüküm vermiş olurlar. Çünkü, onların siyasî müesseselerin «işlerliği» üzerindeki pragmatik ısrarları (şöyle olan, işler), onu işleten faktörler için bir kıymet tercihini ihtiva eder.

Bu, bizi *Yeni Dünya* ile *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün merkez problemine götürür : sistem mükemmel işlemektedir. Ve, hakikat, saadet, hürriyet gibi bütün başka işlemsel - olmayan değerlerin, tâbi olmaları gere-

²². **Ex post facto** : Lâtince «Olaydan sonra» demektir.

ken ve tâbi oldukları, istikrar (yani, *status quo*'nun muhafazası), en üstün hedef olduğundan bu kadar iyi işlemektedir. İki romanda da, sistemlerin ölçüye vurulacağı, hiç bir dış değer şeması yoktur.

Huxley ve Orwell'in isyan ettikleri, bu işlemsel determinizmdir. İki si de, kişilerin gayri - siyasî değerleri bilmeleri ve onların üzerinde hareket etmeleri hakkını müdafaa etmektedirler. Ve, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ile *Yeni Dünya*'da, bu hak ortadan kaldırılınca, muhtemelen ne olacağını göstermişlerdir.